

O čem mluvíme, když mluvíme o předčasných odchodech

II. část

ANDREA SVOBODOVÁ

Předkládaný text se věnuje tématu „předčasných odchodů ze škol“. Vedle základní terminologie představuje datové zdroje, ze kterých lze informace k dané problematice čerpat, a na jejich základě pak analyzuje míru a částečně i charakter tohoto jevu v České republice a v Jihomoravském kraji¹. Navazuje tak na článek publikovaný v předchozím čísle, ve kterém byla pozornost věnována tzv. „předčasným odchodům ze vzdělání“ a podrobnějšímu rozboru dat publikovaných Eurostatem.

Základní terminologie

Předčasné odchody lze rozdělit na **předčasné odchody ze vzdělávání** (tzv. early school leavers) a **předčasné odchody ze škol** (tzv. early school drop outs). **O předčasných odchodech ze vzdělávání** mluvíme tehdy, máme-li na mysli definitivní zanechání studia. Informace k tomuto jevu shromažďuje a vyhodnocuje Eurostat² pomocí dotazníkového šetření mezi osobami ve věku 18–24 let, u kterých zjišťuje, jaké je jejich dosažené vzdělání. V České republice byla v loňském roce (2019/2020) míra předčasných odchodů ze vzdělání 7,6 % a v Jihomoravském kraji 4,2 %. **Předčasné odchody ze škol** je pojem užívaný například Národním pedagogickým institutem (NPI) nebo Agenturou pro sociální začleňování (dále jen „ASZ“) a vztahující se k odchodu ze škol před dosažením základního stupně vzdělávání nebo před dokončením střední školy. Ten ale nemusí být definitivní. A právě touto kategorií předčasných odchodů se budeme zabývat v této části článku.

Předčasné odchody ze škol („drop outs“)

Jak vyplývá z výše uvedeného, pojem předčasného odchodu ze školy nemusí znamenat definitivní zanechání vzdělávání, neboť se předpokládá, že část žáků, kteří školu opustí před dosažením základního stupně vzdělávání, bezprostředně nebo s menším odstupem přestoupí na jinou školu nebo se do vzdělávání vrátí později (Trhlíková, 2012). Přesněji by tedy bylo spíše než o předčasných odchodech hovořit o mřeži školní mobility. Rozsah předčasných odchodů ze škol

je v principu vyšší než počet osob, které skutečně vzdělávání opustí a které jsou vykazovány Eurostatem. Z výzkumu Trhlíkové například vyplývá, že zatímco míra předčasných odchodů pro Českou republiku činila v roce 2012 dle Eurostatu 5,7 %, počet žáků, kteří odešli ze středních škol, dle školních matrik byl ve školním roce 2010/2011 13,1 %, tj. přibližně dvojnásobný (Trhlíková, 2013). Lze tedy předpokládat, že odhadem více než polovina těch, kteří předčasně odešli ze střední školy, se do dosažení věku 24 let do školy vrátila a úspěšně ji ukončila³. **Informace o osobách, které předčasně odcházejí ze škol, evidují školy a školská zařízení v rámci školních matrik** a následně je předávají Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) k dalšímu zpracování. Jedná se tedy o administrativní mikrodata, která nejsou primárně určena pro výzkumné ani statistické účely, nýbrž pro řízení a evidenci v resortu školství. Jak si ukážeme dále, tato data mají své limity, na které je potřeba při jejich interpretaci brát zřetel.

Předčasné odchody ze základních škol

Předčasné odchody ze základních škol v 7. nebo 8. třídě představují závažný problém. To, že žák ukončil základní školu předčasně, znamená, že si neosvojil vědomosti kompletního kurikula a nedosáhl tak ani základního stupně vzdělání. Zákon sice stanovuje devítiletou povinnou školní docházku, ta je však omezena na dosažení věku 17 let. Pokud tedy žák dosáhne věku 17 let a ze školy odejde, ačkoliv kvůli opakování ročníku (nebo vlivem odkladu školní docházky) neabsolvoval všech devět ročníků, zákon mu to

¹ Předkládaný článek vznikl v rámci výzkumu zabývajícího se předčasnými odchody ze vzdělávání v Jihomoravském kraji, realizovaného pod záštitou projektu iKAP JMK II.

² Viz <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/en/chapters/chapter2.html#ch2-1>.

³ Data pro základní školy nebyla v tomto výzkumu zahrnuta.

ODBORNÁ SDĚLENÍ

umožnuje. Jedná se tedy o žáky, kteří sice absolvovali 9 let povinné školní docházky, nedosáhli však základního vzdělání!

Žákovi, který po splnění povinné školní docházky nezískal základní vzdělání a chce si ho doplnit, může ředitel školy za jistých okolností⁴ povolit pokračování v základním vzdělávání, ale pouze do konce školního roku, v němž žák dosáhne věku 18 let (ve výjimečných případech a v případě žáků ve vzdělávacím programu ZŠ speciální může být žák starší). Jinou možností, jak si lze v budoucnosti zajistit stupeň základního vzdělání, je absolvování kurzu v základní nebo střední škole⁵. V Jihomoravském kraji takový kurz poskytuje pouze jedna jediná základní škola v Brně (ZŠ a MŠ Brno, náměstí 28. října)⁶. Ve školním roce 2018/19 navštěvovalo dva kurzy pro získání základního vzdělání celkem 35 žáků, stejně jako v předchozím školním roce⁷.

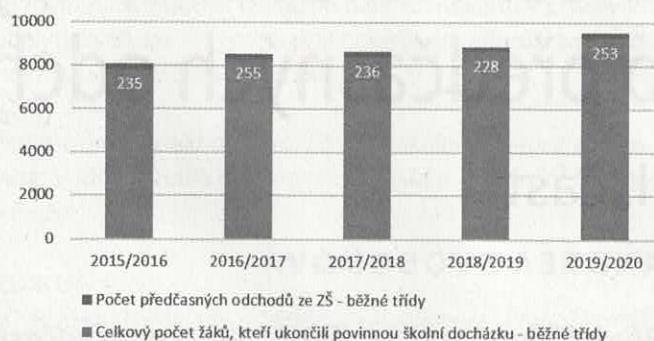
Kolik žáků předčasně odchází ze základních škol?

Jak bylo uvedeno výše, data o předčasných odchodech ze škol lze získat ze školních matrik, ve kterých jsou shromažďována zejména z administrativních důvodů. Při jejich zpracování a interpretaci je tedy potřeba počítat s určitými nedostatkami⁸.

Z dat zachycujících odchody žáků běžných tříd základních škol ve školním výkaznictví vyplývá, že ve školním roce 2019/2020 povinnou školní docházku v České republice ukončilo 85 511 žáků. **Předčasně přitom odešlo 3 679 z nich, což je 4,3 %.** Oproti školnímu roku 2015/2016, kdy byl tento podíl 4,5 %, se situace takřka nezměnila⁹. Největší podíl těchto žáků zaznamenal Ústecký kraj s 9,2 % a Karlovarský kraj s 6,4 %.

V Jihomoravském kraji je celkový počet i podíl žáků předčasně opouštějících základní vzdělávání oproti celorepublikovému průměru nízký. Za posledních 5 let (od školního roku 2015/2016) se jednalo o 2,6–3,1 %. Podrobnejší tato čísla zpracovávají grafy č. 1 a 2 a tabulka č. 1.

Graf č. 1.: Žáci předčasně odcházející ze základního vzdělávání v JM kraji

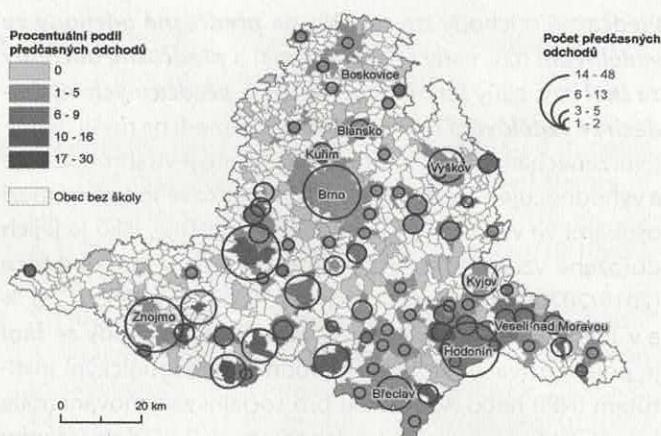

Zdroj: MŠMT, ASZ, vlastní zpracování

I zde můžeme zaznamenat regionální rozdíly (na úrovni ORP), i když ne v takovém rozsahu jako v některých jiných ORP.

Graf č. 2. Předčasné odchody ze ZŠ (běžné třídy) v obcích JHM ve šk. r. 2019/20

Předčasné odchody ze ZŠ (běžné třídy) v obcích JHM ve šk. r. 2019/20

Zdroj: ASZ

Z dat MŠMT zpracovaných Agenturou pro sociální začleňování (dále jen „ASZ“) vyplývá, že ve školním roce 2019/2020 ze základních škol v JM kraji předčasně odešlo 253 žáček a žáků. **Nejvíce předčasných odchodů** bylo přitom zaznamenáno v **SO ORP Brno (48)**, **Znojmo (44)** a **Hodonín (28)**; naopak nejméně k předčasným odchodům

⁴ Po posouzení důvodů uvedených v žádosti jeho zákonného zástupce a na základě dosavadních výsledků vzdělávání žáka.

⁵ V Jihomoravském kraji takový kurz poskytuje pouze jedna jediná základní škola v Brně (ZŠ a MŠ Brno, náměstí 28. října), viz <http://www.jmskoly.cz/organizace/odbor-skolstvi-jmk/organizace-kurzu-pro-ziskani-zakladniho-vzdelani-organizovanych-zakladnimi-skolami>.

⁶ Viz <http://www.jmskoly.cz/organizace/odbor-skolstvi-jmk/organizace-kurzu-pro-ziskani-zakladniho-vzdelani-organizovanych-zakladnimi-skolami>.

⁷ Výroční zpráva o stavu vzdělávací soustavy v Jihomoravském kraji za školní rok 2018/2019. 2020, s. 32.

⁸ Údaje, ze kterých lze vyčíst informace o povaze předčasných odchodů ze základních škol, tak například zahrnují všechny žáky, kteří ze školy odešli v 7.–8. ročníku, tedy i ty, kteří nezanechali studia, ale přešli na střední školu v nižším ročníku. (Výjma žáků, kteří pokračují v plnění povinné školní docházky ve víceletých gymnáziích a v 8letém vzdělávacím programu na konzervatoři [ř. 0108-0110].) Stejně tak nezahrnují údaje o žácích, kteří ze školy odešli v 9. ročníku, aniž by dosáhli základního vzdělávání.

⁹ Data MŠMT, zpracováno Agenturou pro sociální začleňování.

docházelo v SO ORP Tišnov (1), Slavkov u Brna (2), Kuřim a Bučovice (3). **Podíl předčasných odchodů byl jako nejvyšší** indikován v SO ORP Moravský Krumlov (8,2 %), Mikulov (7,1 %), Hodonín (5,7 %) a Pohořelice (5,6 %) – kde se

ale jednalo jen o 7 žáků; naopak nejnižší byl tento podíl v SO ORP Tišnov (0,4 %), Šlapanice (0,9 %) a Slavkov u Brna (1 %) (Šmoldas a kol., 2020).

Tabulka č. 1 Vývoj předčasných odchodů ze základních škol v JM kraji (2015/2016–2019/2020)

	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Jihomoravský kraj	3,0	3,1	2,8	2,6	2,7
Blansko	0,6	0,8	0,5	0,7	1,2
Boskovice	2,4	2,5	0,7	1,2	1,2
Brno	2,1	3,4	2,4	1,7	1,7
Břeclav	4,8	4,8	2,7	2,5	3,4
Bučovice	6,4	3,6	6,2	3,7	2,4
Hodonín	5,6	7,9	5,4	6,4	5,7
Hustopeče	3,8	2,5	3,2	2,4	1,7
Ivančice	4,0	3,6	1,7	4,2	3,4
Kuřim	4,1	1,7	0,8	2,4	1,7
Kyjov	2,9	2,6	2,2	3,1	3,5
Mikulov	2,5	3,1	2,8	0,7	7,1
Moravský Krumlov	1,4	3,9	7,0	9,4	8,2
Pohořelice	2,2	5,5	6,4	4,8	5,6
Rosice	4,9	0,0	3,0	1,5	2,6
Slavkov u Brna	4,3	2,2	4,2	2,4	1,0
Šlapanice	1,3	0,8	0,8	0,6	0,9
Tišnov	2,1	2,0	1,8	1,8	0,4
Veselí nad Moravou	2,7	0,9	3,0	2,6	2,7
Vyškov	4,2	3,5	4,1	1,2	3,4
Znojmo	3,3	2,8	3,5	6,0	5,2
Židlochovice	7,1	2,5	5,3	2,4	2,7

Zdroj: ASZ

Předčasné odchody ze středních škol

Podobně jako v případě interpretace dat o předčasných odchodech ze základních škol je potřeba postupovat obezřetně i v případě interpretace dat týkajících se škol středních.

Ve školním výkaznictví (matrikách) se problematiky předčasných odchodů týkají čtyři kategorie¹⁰. Všechny tyto kategorie ale vypovídají pouze o ukončení studia k 30. 6. daného roku na dané škole. Není proto vyloučeno, že žák studium dokončí později, ať již na jiné škole, nebo na škole stávající¹¹.

¹⁰ Kategorie ukončení studia z důvodu „zanechání studia“, kategorie „ukončení vzdělávacího programu bez předepsané zkoušky“, kategorie ukončení studia „z důvodu vyloučení“ a kategorie ukončení studia z důvodu „nepostoupení do vyššího ročníku z důvodu nesplnění podmínek“.

¹¹ Týká se to především studentů v kategorii „ukončení vzdělávacího programu bez předepsané zkoušky“, kteří na to, aby složili zkoušku a úspěšně studium ukončili, mají celkem 3 pokusy, které mohou čerpat v rozmezí 5 let, přičemž nejbližší možnost se jim naskytá již v září téhož roku. Podobně tak v kategorii nepostoupení do vyššího ročníku z důvodu nesplnění podmínek lze předpokládat, že například ti, co nepoustoupí v prvním ročníku, mohou opakovat na jiné škole. S ohledem na zjištění Cermatu, že tzv. absolutně neúspěšných žáků, kteří vyčerpají všechny pokusy o složení MZ bezúspěšně nebo překročí pětiletou lhůtu pro její složení (tj. nikdy ke zkoušce nedozáří), je cca 4,8 %, lze předpokládat, že poměrně velká část jich nakonec střední školu úspěšně ukončí (Cermat 2018).

ODBORNÁ SDĚLENÍ

Podle údajů ze školních matrik **odešlo ve školním roce 2018/2019 předčasně z denního studia na středních školách 56 841 studentů**, tvořili tedy 13,5 % z celkového počtu všech žáků středních škol (těch bylo 420 814). V 7 792 případech se přitom jednalo o žáky nástavbového studia, u kterých je podíl žáků předčasně odcházejících též 50 % (celkem 14 803 žáků). Odchod z nástavbového studia má ale jiný charakter, protože tito žáci již mají ukončené odborné vzdělání. Bez jejich započítání se dostaneme na **12 %** z celkového počtu všech žáků středních škol (49 049 žáků z 406 011).

Celkový podíl žáků, kteří předčasně odešli z denního studia na středních školách **v Jihomoravském kraji**, dosáhl ve sledovaném školním roce 2018/19 při započítání žáků nástavbového studia **12,7 %** (5 805 žáků). Bez žáků nástavbového studia se jednalo o **11,6 %** (5 041 žáků).

Graf 3: Změna v míře dosažení předčasných odchodů ze středních škol 2016–2020 v ČR a JM kraji (včetně nástavbového studia)

Zdroj: MŠMT

Důležité jsou nejen celkové počty žáků opouštějících předčasně střední školy, ale také důvody vedoucí k samotnému ukončení. Tyto důvody, tak jak jsou zachyceny ve školních matrikách, budou popsány v navazujícím článku, kterým

sondu do dat o předčasných odchodech ze vzdělávání a škol završíme.

Článek je výstupem projektu *Implementace KAP JMK II*, registrované číslo CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_078/0017177 v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání.

ZDROJE

- CERMAT. *Výsledky maturitní zkoušky v roce 2018 a její vývoj od roku 2011–2019*. Dostupné z: https://data.cermat.cz/files/files/Zaverecne_zpravy/Zaverecna_zprava_CZVV_MZ2018.pdf.
- *Monitor vzdělávání a odborné přípravy*. Dostupné z: https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/countries/czechia_cz.html.
- ŠMOLDAS, M., LANG, P. a Z. KORECKÁ. *Rozsah sociálního vyloučení v Jihomoravském kraji*. Agentura pro sociální začlenování MMR, 2020.
- TRHLÍKOVÁ, J. *Předčasné odchody ze vzdělávání na středních školách. Kvalitativní analýza rozhovorů s experty a příklady dobrých praxí*. Praha: NÚV, 2012.
- TRHLÍKOVÁ, J. *Předčasné odchody žáků ze středních škol. Názory pracovníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence*. Praha: NÚV, 2013.
- *Výroční zpráva o stavu vzdělávací soustavy v Jihomoravském kraji za školní rok 2018/2019*. 2020.

Mgr. Andrea Svobodová, Ph.D., sociální antropoložka a geografka, výzkumnice v Jihomoravském centru pro mezinárodní mobilitu (JCMM)

ODBORNÁ KONFERENCE – Logopedická péče ve školce a škole – možnosti podpory rozvoje jazyka, řeči a komunikace v mateřské a základní škole

- **MOŽNOSTI PODPORY ROZVOJE KOMUNIKACE U DĚTÍ V MŠ A ZŠ**
Mgr. et Mgr. Andrea Schmalzová – speciální pedagožka – logopedka, vedoucí SPC pro děti a žáky s vadami řeči při ZŠ LOPES, Praha – Čimice
- **JAK PRACOVAT S NEVERBÁLNÍMI DĚTMI V MŠ A ZŠ**
Mgr. Jana Šarounová – speciální pedagožka – logopedka v SPC pro děti s vadami řeči se zaměřením na AAK v Praze Mgr. Pavla Foster Skalová – poradkyně rané péče (Diakonie Praha) – věnuje se oblasti rozvoje komunikačních dovedností a využití AAK

Cena: 1 190 Kč

- **ROZVOJ KOMUNIKACE U BILINGVNÍCH DĚtí**
Mgr. Eva Kolesová – klinická logopedka, logopedické poradenství logopedieonline.cz

- **PRAKTICKÉ TIPY PRO PRÁCI S DĚTMI S VÝVOJOVOU DYSFÁZIÍ**
Mgr. Michaela Chotěborová – klinická logopedka, Foniatrická klinika VFN v Praze

Datum konání konference: 7. 4. 2022

Více informací a možnost objednat účast na www.pasparta.cz

